

Олена ГОМОНЮК

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID: 0000-0002-3849-788X
elena_gomonyuk29@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Моделюючи педагогічну систему формування конфліктологічної культури, ми керувалися основними принципами загальної теорії систем (система – цілісне утворення, сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних загальним принципом, призначенням, безліч елементів, що знаходяться у відношеннях і зв'язках один з одним, утворюють певну цілісність, єдність; система тим ефективніша, чим вища її цілісність – ступінь зв'язку елементів між собою, за якого зміна одного з них викликає зміну в інших або у системі в цілому; ефективність системи залежить від ступеня її сумісності з навколишнім середовищем; система, що успішно функціонує в одних умовах, може виявитися неефективною при переміщенні в інші). Четвертий принцип указує на залежність ефективного функціонування системи від її оптимізації, під якою розуміють ступінь відповідності організаційного компонента тій меті, для досягнення якої вона створена.

Поділяючи погляди дослідників, вважаємо обґрунтованим використання поняття моделі як ідеального образу системи формування конфліктологічної культури майбутнього викладача в умовах вищих технічних навчальних закладів, найбільш повного відображення уявлень про цілі, які мають сприйматися як «інтенція» – бажання, намір, прагнення педагога до того, що має бути досягнуто (ідеально-інтенціональна природа мети). У цьому розумінні модель можна визначити як стратегічний образ кінцевого результату.

Моделювання мети навчання й виховання майбутнього викладача відображено в освітній програмі підготовки магістрів, що визначає вимоги до рівня підготовки фахівця. Вони передбачені характером професійних і соціальних функцій і завдань, котрі повинні вирішувати випускники вищих технічних закладів освіти.

У процесі навчання необхідно прагнути, щоб викладацька діяльність набула в свідомості магістра соціальну значущість і стала для нього особистою цінністю. Удосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів передбачає цілеспрямовану й систематичну роботу з формування властивостей й якостей особистості, знань, умінь, навичок, що відповідають характеру вимог до педагогічної діяльності. Адже здатність організувати багатосторонню (у тому числі міжкультурну) комунікацію й управляти нею означає володіння майбутнім викладачем конфліктологічною культурою.

Ключові слова: педагогічна система; формування; конфліктологічна культура; майбутній викладач; вищі технічні навчальні заклади.

1. ВСТУП

Нині метою вітчизняної вищої освіти метою є культурний та особистісний розвиток майбутнього викладача, який здатний не тільки транслювати, але й створювати культурні норми, бути професійно гнучким та володіти складовими конфліктологічної культури. Це є дуже актуальним завданням, розв'язати яке допоможе створення необхідних педагогічних умов формування конфліктологічної культури майбутніх викладачів у закладі вищої технічної освіти та моделювання цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття конфліктологічної культури було проаналізовано Н.Самсоною, А. Вербицьким, О. Щербаковою, І. Почекаєвою, Н. Підбуцькою, Т. Черняєвою, Н. Серебровською та іншими.

Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічної системи формування конфліктологічної культури майбутнього викладача вищих технічних навчальних закладів.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Конфліктологічна культура майбутніх викладачів відображає особливості мислення, поведінки, сприйняття себе та оточуючих, способи реагування на різні ситуації, які виникають у процесі підготовки до професійної діяльності. Тому розробляючи зміст її формування у магістрів, виникає необхідність у систематизації їх дій на основі певного обсягу вмінь, знань, навичок, професійних й особистісних властивостей та якостей.

Навчально-пізнавальна діяльність майбутніх викладачів вищих технічних закладів освіти забезпечить формування конфліктологічної культури за умови урахування таких принципів:

- включення особистості до гуманістично орієнтованої й особистісно значущої діяльності;
- визнання цінностей педагогічної діяльності;
- формування позитивного ставлення студента до діяльності викладача.

Розкриємо структуру і складові компоненти конфліктологічної культури.

У змісті конфліктологічної культури ми виокремили чотири компоненти, що взаємопов'язані між собою: мотиваційно-ціннісний (позитивна мотивація до професійної діяльності та визнання цінностей педагогічної діяльності); когнітивний (знаннева сфера особистості), особистісний (комплекс особистісних якостей, інтересів та нахилів), поведінковий (засоби і способи педагогічного впливу).

Мотиваційно-ціннісний компонент у змісті формування конфліктологічної культури має на меті:

- формування позитивної мотивації студентів до педагогічної діяльності, конфліктологічної культури;
- узгодженість знань та практичних умінь із реальною поведінкою, що демонструються викладачем у процесі педагогічної діяльності.

Когнітивний компонент передбачає:

- систему психолого-педагогічних знань, що є основою переконань, вибору оптимальних педагогічних дій;
- знання основ гуманістичного виховання та основ педагогіки співтворчості;

Особистісний компонент змісту конфліктологічної культури виявляється у таких особистісних якостях, інтересах та здатностях:

- делікатність, наявність педагогічного такту;
- високий рівень емпатії;
- здатність до рефлексії;
- прагнення до досконалості професійної діяльності й адекватна їй самооцінка;

До поведінкового (діяльнісного) компонента нами віднесено такі елементи:

- наявність системи наукових знань із педагогіки, психології, конфліктології й готовність до її застосування;
- психолого-педагогічні вміння як здатність викладача використати наявні в нього знання з «Конфліктології» в педагогічній діяльності, в організації взаємодії зі студентами;

- готовність і здатність до педагогічної діяльності, побудованої на принципах співробітництва й взаємодопомоги;
- уміння висловлювати та обґрунтовувати свою позицію з різних питань;
- володіння прийомами професійного спілкування, готовність до їх застосування на практиці.

Опираючись на ці підходи й розуміючи під критеріями конфліктологічної культури такі відмінні ознаки, на підставі яких виробляється оцінка міри її сформованості, ми вважаємо, що критерії сформованості конфліктологічної культури майбутнього викладача вищого технічного навчального закладу мають відповідати її компонентам.

Так, мотиваційно-ціннісний критерій сформованості конфліктологічної культури майбутніх викладачів передбачає формування конструктивного ставлення до конфліктів; уміння оцінювати та пояснювати виникаючі проблемні ситуації.

Когнітивний критерій сформованості конфліктологічної культури майбутніх викладачів розкриває розуміння природи протиріч та конфліктів між людьми; уміння конструктивно регулювати протиріччя та конфлікти

Особистісний критерій сформованості конфліктологічної культури майбутніх викладачів визначає здатність до передбачення можливих наслідків конфлікту; уміння розвивати конструктивні початки виникаючих конфліктів

Поведінковий критерій сформованості конфліктологічної культури майбутніх викладачів встановлює володіння навиками неконфліктного спілкування у складних ситуаціях; готовність до управління конфліктними явищами.

Сутність педагогічної системи визначається наявністю в ній одних і тих самих, незалежно від її рівня, елементів (структурних компонентів), без яких вона функціонувати не може.

Отже, педагогічна система формування конфліктологічної культури майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів ефективна, якщо:

ґрунтується на таких методологічних підходах: системному, особистісному, акмеологічному, аксіологічному, синергетичному та компетентнісному;

відображає закономірності формування конфліктологічної культури, а також умови її впливу на професійну поведінку майбутнього викладача;

забезпечується реалізацією в освітньому процесі моделі формування конфліктологічної культури майбутніх викладачів, що включає мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуально-технологічний, контрольний-результативний блоки;

здійснюється за допомогою педагогічних технологій (особистісно-орієнтованого навчання; проблемного навчання; проектного навчання; моделювання майбутньої професійної діяльності; «Портфоліо»; посткомунікативної рефлексії; занурення студентів у професійну діяльність; інтерактивних технологій з використанням контекстних проблемних завдань і ситуацій, в тому числі невизначених ситуацій з демонстрацією можливих виходів з них, вирішення яких вимагає залучення знань і компетенцій, що сформовані при вивченні різних навчальних дисциплін (філософії, етики, педагогіки та психології та ін.); кейсів, використання методу емоційного перенесення; дискусійний перегляд відеофільмів, використання імітаційних форм і методів, виконання спеціально розроблених завдань під час проходження педагогічної практики, участь у роботі волонтерських груп і т.п.; оволодіння різними прийомами і способами невербальної комунікації, участь в тренінгах; виконання рефлексивних вправ, що дають можливість визначити набутий досвід і можливість його застосування, емоційний стан і почуття;

зумовлює розвиток професійної компетентності майбутнього викладача, готового і здатного до вирішення педагогічних завдань в умовах вищого технічного навчального закладу;

організацію на базі університету Психологічної служби, забезпечення її функціонування та участі в роботі студентів, зокрема в розробленні, методичному забезпеченні та апробації технологій, методик і прийомів;

послідовне, поетапне включення майбутніх викладачів в практичну діяльність, яка передбачає реальну взаємодію з різними студентами в освітньому просторі (волонтерство, участь в організації позааудиторної діяльності, виконання завдань під час педагогічної практики тощо);

проведення моніторингу формування конфліктологічної культури майбутніх викладачів, аналіз результатів і здійснення коригувальних заходів.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Серед загальних компетентностей магістра зі спеціальності «Галузеве машинобудування» за видами діяльності в науково-дослідній та педагогічній діяльності є здатність продуктивно працювати з іншими людьми та командами для досягнення спільної поставленої мети. Тому запропонована педагогічна система формування конфліктологічної культури майбутнього викладача логічно вбудовується в загальну логіку змісту та організації освітнього процесу вищого технічного навчального закладу. Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення методичного забезпечення формування конфліктологічної культури майбутнього викладача вищого технічного навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Дослідження з загальної теорії систем; За ред. В. М. Садовського. М. : Прогрес, 1969. 382 с.
2. Сергеева Л. Ідеї професійної компетентності педагога ПТЗН у педагогічній спадщині С. Я. Батищева. *Післядипломна освіта в Україні*. 2005. № 1. С. 38–41.
3. Фирсов М. В. Введение в теоретические основы социальной работы (историко-понятийный аспект). М. : Изд-во “Институт практической психологи”, Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. 192 с.
4. Філософський енциклопедичний словник. Довідникове видання; Ред. колегія В. І. Шинкарук (голова редколегії). Київ : Абрис, 2002. 742 с.
5. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків : «Фоліо», 2005. 540 с.
6. Афанасьев В. Г. Системность и общество. М. : Политиздат, 1980. 368 с.
7. Мысливченко А. Г. Человек как предмет философского познания. М. : Мысль, 1972. 190 с.
8. Славин, Б. Ф. Вопросы теории и практики целевого управления социальными процессами. М. : МГПИ, 1985. 141 с.

Gomonyuk Elena. Pedagogical System of Formation of Conflictological Culture Of a Future Teacher of Higher Technical Educational Establishments

While modeling a pedagogical system of formation of conflictological culture, we relied on fundamental principles of general theory of systems system is a unified whole, assemblage of any components, units and parts united in their general principle, assignment of multiple components that are in links and relations with one another and form a kind of integrity, unity; the higher the integrity, the more effective the system is – degree of relations of elements among themselves when change of one of them causes change in others or in the whole system; the effectiveness of a system depends on the degree of its compatibility with the environment; a system which effectively functions under certain conditions may appear ineffective when moving under other ones. The fourth principle points to dependency of effective functioning of a system on its optimization which is defined as the degree of conformity of the organizational component to the aim for reaching of which it was established.

Sharing the views of researches, we consider as justified the usage of the concept of a model as an ideal image of a system of formation of conflictological culture of a future teacher in conditions of higher technical educational establishments, the most complete reflection of ideas about aims which have to be precepted as “intention” – desire, purpose, determination of a pedagogue to what has to be achieved (ideal and intentional nature of the aim). In this sense, the model can be identified as a strategical image of the final result.

Modelling of the educational aim for future teachers is displayed in educational program for Master’s degree training that defines demands for the level of professional training. They include character of professional and social functions and tasks which must be carried out by the graduates of higher technical educational establishments.

In the educational process it is important to strive for pedagogical activity to gain social significance in the consciousness of a Master’s degree student and became a personal value for him or her. Improvement of psychological and pedagogical training of future teachers of higher technical educational establishments provides focused and systematic work for forming properties and qualities of a personality, their knowledge, abilities and skills that correspond to the character of demands to pedagogical activity. Thus, ability to organize multifaceted (including intercultural) communication and to manage it means that a future teacher has to possess conflictological culture.

Keywords: pedagogical system; formation; conflictological culture; future teachers; higher technical educational establishments.

References

1. *Doslidzhennia z zahalnoiteorii system* [Researches in General Theory of Systems] /Za red. V. M. Sadovskoho [Edited by V.M. Sadovskiy]. Moscow: Progres, 1969. 392 p. [in Ukrainian]
2. Serheieva L. *Ideiprofesiinoikompetentnostipedehoha PTNZ upedahohichniispadshchyni S. Ya. Batyshcheva* [Ideas of Professional Competence of a Pedagogue of Professional and Technical Educational Establishments in Pedagogical Heritage of S. Ya. Batyshchev]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini* [Post-Graduate Education in Ukraine]. 2005. No.1. pp.38-41. [in Ukrainian]
3. Firsov M.V. *Vvedienie v tieorietichieskiie osnovy sotsialnoi raboty (istoriko-poniatiinyi aspekt)* [Introduction to Theoretical Basics of Social Work (historical and conceptual aspect)]. Moscow: Publishing House ”Institute of Practical Psychology”, Voroniez: Scientific and Production Association “MODEK”, 1997. 192 p. [in Russian]
4. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk. Dovidkove vudannia* [Philosophical Encyclopaedical Dictionary. Reference Book]. Redaktsiina kolehiia V.I. Shynkaruk (holova redkolehii) [Editorial board V.I. Shynkaruk (head of the board)]. Kyiv: Abrys, 2002. 742 p. [in Ukrainian]
5. Ivchenko A.O. *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Teseurus of Ukrainian Language]. Kharkiv: “Folio”, 2005. 540 p. [in Ukrainian]

6. Afanasiev V.G. *Sistiemnost i obshchestvo* [Systematic Process and Society]. Moscow: Politizdat, 1980. 368 p. [in Russian]
7. Myslivchienko A.G. *Chieloviek kak priedmiot filosofskogo poznania* [A Person as a Subject of Philosophical Cognition]. Moskow: Mysl, 1972. 190 p. [in Russian]
8. Slavin B.F. *Voprosy teorii i praktiki tselievogo upravlienia sotsialnymi protsessami* [Issues of Theory and Practice of Integral Management of Social Processes]. Moscow: MSPI, 1985. 141 p. [in Russian]